

Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Mahalli Bir Banka: Akseki Ticaret Bankası

Gülin ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
E-Mail: gulinozturk51@hotmail.com

Geliş Tarihi: 12.04.2019 Kabul Tarihi: 21.05.2019

ÖZ

ÖZTÜRK, Gülin, **Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Mahalli Bir Banka: Akseki Ticaret Bankası**, CTAD, Yıl 15, Sayı 29 (Bahar 2019), s. 317-338.

Bankalar, yerine getirdikleri fonksiyonlar gereği ekonominin önemli kurumlarından birisidir. Osmanlı Devleti'nde bankacılık faaliyetleri yabancılar tarafından yürütülürken II. Meşrutiyet Dönemi, milli bankacılık çalışmalarının başladığı bir dönem olmuştur. Milli Mücadele ve sonrasında yerel sermayeli bankacılık girişimleri, geçmiş dönemin birikimiyle devam ederek Cumhuriyetin yeni iktisadi anlayışı ile şekillenmiş ve ülke genelinde çok sayıda mahalli banka kurulmuştur. Söz konusu mahalli bankalardan birisi de Akseki Ticaret Bankası'dır.

Akseki Ticaret Bankası farklı meslek gruplarından oluşan 322 kişi tarafından kurulmuştur. Banka kurucularının büyük çoğunluğunu Akseki'den İzmir'e göçmüş olan Aksekili tüccarlar oluşturmuştur. Bu sebeple bankanın adının başındaki Akseki ismi de buradan gelmiştir. Bununla birlikte İzmir ve civarında yaşayan ancak Aksekili olmayan tüccar ve esnaf da bu kurucular arasında yerini almıştır. Bankanın kurucular kurulu "Müessesler" başlığı altında belirtilen altı kişiden oluşmuştur.

Banka; Aydın ve Ödemiş'e şube, Bayındır'a da acente açmıştır. II. Dünya Savaşı'nın koşullarından olumsuz olarak etkilenen Akseki Bankası faaliyetlerini 1959 yılına kadar sürdürmüştür. Kurulduğu bölgedeki çiftçilere ve ihracatçılara uygun şartlarda kredi sağlamak amacıyla kurulan banka, bölgenin ekonomik gelişimine ve yerel sermayenin teşekkülüne önemli katkı sağlamıştır. Çalışmada; Akseki Ticaret Bankası'nın kuruluş amacı, ortaklık yapısı, sermaye yapısı, kar dağıtımı, gibi konular ile banka ana sözleşmesinde ve bilanço ile kar-zarar tablolarında yer alan ve önemli görülen konular

incelenmiştir.

Anabtar Kelimeler: Banka, Mahalli Banka, Akseki Ticaret Bankası, Bilanço, Nizamname

ABSTRACT

ÖZTÜRK, Gülin, **An Attempt for a Local Bank in the Early Periods of the Republic: Akseki Trade Bank**, CTAD, Year 15, Issue 29 (Spring 2019), pp. 317-338.

Banks are one of the important institutions of the economy due to their functions. While banking activities in the Ottoman Empire were conducted by foreigners, Second Constitutional Era was a period in which the national banking activities started. After War Of Independence, the national capital banking initiatives were shaped by the new economic understanding of the Republic continuing with accumulation of past, and many local banks were established throughout the country. One of the local banks in question is Akseki Ticaret Bankası. The bank, which was established to provide loans to farmers and exporters in the region in favorable conditions, made a significant contribution to the economic development of the region and the formation of national capital. The bank which was founded in with 322 partners continued. The majority of the Bank's founders were composed of Akseki merchants, who had migrated from Akseki to İzmir. For this reason, the name Akseki at the beginning of the bank, was also coming from there. Although he lived in İzmir and its vicinity, there were also merchant and tradesman who were not from Akseki. The founders board of the Bank consists of six people who are mentioned under the title of "Founders (Müessisler)".The bank opened a branch to Aydın and Ödemiş and an agency to Bayındır. Akseki Bank, which was negatively affected by the conditions of World War II, continued its activities until 1959. The bank, which was established to provide loans to farmers and exporters in the region in favourable conditions, has made a significant contribution to the economic development of the region and the formation of local capital. In this study, the subjects such as establishment purpose, partnership structure, capital structure, profit distribution of Akseki Ticaret Bankası and important issues in balance sheet and profit/loss statements of the articles of association of the bank were examined.

Keywords: Banking, Local Banking, Akseki Bank, Balance Sheet, Regulations.

Giriş

Bankalar ortaya çıkışlarından itibaren ülke ekonomileri için önemli kurumların başında gelmektedir. Bankalar, fon fazlası olanlarla fon ihtiyacı olanlar arasında aracılık yapmalarının yanı sıra tarımın, ticaretin, sanayinin ve ihracatın finansmanında önemli rol üstlenerek ekonomik gelişme üzerinde de etki oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında tarımsal üretime ve ihracata finansal destek sağlamak amacıyla yerel halk tarafından çok ortaklı ve küçük sermayeli çok sayıda mahalli banka kurulmuştur. Bu bankaların bir kısmı sonraki dönemlerde ulusal banka niteliği

kazanırken, bir kısmı da maddi ve yönetsel sorunlar sebebiyle faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır.

Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde kurulan mahalli bankaların önemli bir kısmı Batı Anadolu Bölgesi'nde kurulmuştur. Batı Anadolu da kurulan söz konusu mahalli bankalardan birisi de Akseki Ticaret Bankası'dır. 1927 yılında kurulan ve faaliyetlerini 1959 yılına kadar sürdüren Akseki Ticaret Bankası'nın kuruluş amacı, ortaklık yapısı, sermaye yapısı, kar dağıtımı, gibi konular ile banka ana sözleşmesinde yer alan ve önemli görülen konular incelenmiştir. Konu ile ilgili olarak tarih metodolojisi çerçevesinde arşiv belgeleri ve araştırma-inceleme eserlere ulaşılarak bilgiler sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada sırasıyla Cumhuriyet Dönemi Bankacılığı ile Cumhuriyet Dönemi Mahalli Bankacılığı hakkında bilgiler verilmiş ve söz konusu dönemde faaliyet gösteren mahalli bankaların genel özellikleri incelenmiştir. Daha sonra da Akseki Ticaret Bankası; idari ve mali yönleri başta olmak üzere farklı yönleriyle ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Bankacılığına Genel Bir Bakış

İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra oluşan özgürlük ortamının ve milliyetçilik akımlarının artmasının da etkisi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de desteği ile 1911 ile 1923 tarihleri arasında milli sermaye ile 21 ulusal banka kurulmuş ve bu döneme "milli bankacılık" adı verilmiştir.¹ İttihatçıların "millî bankacılığı" benimsemelerinde, devlet bankası görevini üstlenmiş olan Osmanlı Bankası'nın çoğu zaman ülke çıkarlarıyla bağdaşmayan tutumunun etkisi büyük olmuştur.² İttihatçıların "millî bankacılığı" benimsemelerinde, devlet bankası görevini üstlenmiş olan Osmanlı Bankası'nın çoğu zaman ülke çıkarlarıyla bağdaşmayan tutumunun etkisi büyük olmuştur. Özellikle Batı Anadolu'da kurulan birçok bankanın geri planında Maliye Nezareti, Ziraat Bankası ile İttihat ve Terakki Cemiyeti yer almaktaydı.³ Bu bankaları kuran ve yönetimini üstlenenler de genelde İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu kişilerdi.⁴ Kurulan mahalli bankalar beklenen ve gereken ölçüde gelişme gösterememiş, kredi piyasasında yabancıların hâkimiyeti devam etmiştir. Osmanlı Devleti döneminde kurulan 21 bankanın 18'i Cumhuriyet kurulduktan sonra da yapılan yeni

¹ Tuncay Artun, *Türkiye'de Bankacılık*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 39.

² Serdar Sarısır, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yerel Bankacılık Girişimleri: Niğde Örneği", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XXVI, S. 26, Güz 2009, s. 201.

³ N. Oğuzhan Altay, "Türkiye'de Liberal Politikaların Bankacılık Sektörüne Etkileri (1847-1979)", *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 10, Sayı:1, İzmir, 2010, s. 326.

⁴ Zafer Toprak, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Sermaye Birikimi ve Kredi Kurumlarının Evrimi 1850-1950", *Active Dergisi'nin Özel Eki*, Kasım-Aralık 2001, s. 7.

düzenleme ve değişikliklerle faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Söz konusu ulusal bankaların bazılarının ticari unvanları ve kuruluş tarihleri şöyledir: Konya İktisad-ı Milli A.Ş. (30.11.1911), Milli Aydın Bankası (18.04.1915), Karaman Milli Bankası (18.04.1915), Kayseri Milli İktisat A.Ş. (11.07.1916), Akşehir Osmanlı İktisat Bankası (01.11.1916), Kayseri Köy İktisat Bankası (1916), Manisa Bağcılar Bankası (27.11.1917), Eskişehir Çiftçi Bankası (09.09.1918), Adapazarı İslam Ticaret Bankası (05.08.1919), Adapazarı Emniyet Bankası (1919), Konya Türk Ticaret Bankası (1920), Bor Zürra ve Tüccar Bankası (06.11.1921) ⁵

Türkiye Cumhuriyeti'nin, Osmanlı Devleti'nin maddi ve manevi bakiyesi üzerine kurulması sebebiyle genç Cumhuriyetin ekonomik politikalarının şekillenmesinde Osmanlı devletinden devralınan ekonomik yapı önemli ölçüde etkili olmuştur. Söz konusu dönemde kapitülasyonlar kaldırılmış, Osmanlı Devleti'ne ait olan borçlar da imparatorluk toprakları üzerinde kurulan yeni devletler arasında paylaştırılmıştır.

Cumhuriyetin amacı; siyasi bağımsızlığı ekonomik bağımsızlık ile taçlandırıp pekiştirerek sürdürülebilir bir ekonomik yapıya sahip olmaktır. Osmanlı Devleti döneminde ticaret ve iş çevrelerine çoğunlukla Yahudi, Rum ve Ermeni azınlıklar hakimdi. Bunların yerini alabilecek yeni bir tüccar ve sanayici sınıfın oluşturulabilmesi için mali kaynağa, kaynak içinde yeni bir kredi ve bankacılık sisteminin kurulmasına ihtiyaç bulunmaktaydı. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında faaliyet gösteren bankalar; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kurulan mahalli ve ulusal milli bankalar ile faaliyetlerini Cumhuriyet kurulduktan sonra da sürdüren yabancı bankalardı.

Milli Mücadele'nin kazanılıp Cumhuriyetin ilanı öncesinde 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında; tüccar, sanayici, çiftçi ve işçi kesiminden oluşan delegelerin katılımıyla yeni ülkenin ekonomi politikalarının belirleneceği Türkiye İktisat Kongresi toplanmış, ekonomiye ve bankacılığa ilişkin önemli kararlar alınmıştır.

İzmir İktisat Kongresinin de; milli bankaların kurulması ve geliştirilmesinin önemine dikkat çekilmiş ve kurulacak bankacılık sisteminin ana hatları belirlenmiştir. Özellikle de kongre de İktisat Vekili Mahmut Esat Bozkurt, ülke ekonomisinin yabancı sermaye karşısında düşeceği zor durumları belirterek milli bankacılık sisteminin önemini vurgulamıştır.⁶ Kurulması planlanan bankacılık sistemi ile ilgili olarak da bir ana ticaret bankası ve buna bağlı özel ticari bankalardan oluşan bir sistemin kurulması benimsenmiştir. Bunun yanında

⁵ Aysel Gündoğdu, *Türkiye'de Bankacılık Sisteminin Yasal Düzenlemeleri*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 122-123.

⁶ Sadık Erdaş, "Modern Türk Bankacılık Tarihine Çevreden Bir Bakış: Anadolu'da Yerel Bankacılık", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt:11, Sayı:2, (Haziran 2014), s. 11.

devletin ve diğer özel bankaların iştiraki ile sanayi kesimini finanse etmek için yeni bir sanayi bankası kurulması kararlaştırılmıştır.⁷

İzmir İktisat Kongresi'ni takiben 1924 yılında ilk özel sektör bankası olan Türkiye İş Bankası faaliyete geçmiş, 1925 yılında da ilk kalkınma bankası olan Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur.⁸ 1927 yılında konut kredisi vermek amacıyla Emlak ve Eytam Bankası, 1930 yılında da Merkez Bankası kurulmuştur.⁹ Kongreye katılan tarım kesiminin önde gelenleri, tarımın finansmanı konusunun da özellikli olarak ele alınmasını önermişlerdir. Buna bağlı olarak da 1924 yılında tarım sektörünü desteklemek ve finanse etmek için geçmiş 1863 yılına dayanan Ziraat Bankası yasal bir takım düzenlemeler yapılarak faaliyetlerini sürdürmüştür.¹⁰

Cumhuriyet Dönemi Bankacılık Sektörü incelendiğinde; sektörün farklı dönemlerde farklı özellikler gösterdiği, bu sebeple de alt dönemlere ayrılarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Çalışmanın konusu gereği söz konusu dönemlerden sadece "Mahalli Bankacılık Dönemi" hakkında bilgi verilecektir.

Cumhuriyet Dönemi Mahalli Bankacılık

Osmanlı Devleti ve Cumhuriyetin kuruluş dönemindeki mahalli bankalar kurulmadan önce özellikle Anadolu'da ödünç para işlemleri "Avâız Vakıfları" veya "Avarız Sandıkları" olarak da adlandırılan vakıflar aracılığı ile temin edilmekteydi. Avâız Vakıfları; hastalık sebebiyle ihtiyaçlı olanların işlerinin teminini, tedavilerinin yapılmasını, fakirlerden ölenlerin cenaze giderlerinin karşılanmasını, fakir aile kızlarının çeyizlerinin temin edilmesini, iş hayatına yeni atılanların sermaye ihtiyacının karşılanmasını, borçlarını ödeyemeyenlerin borçlarının ödenmesini sağlamaktaydı. Ancak söz konusu vakıflar, geçen zaman içerisinde artan ihtiyaçlara hem işlev hem de mali kaynak açısından cevap veremez duruma gelmiş daha sonra da 1930 tarihli Belediye Kanunu'nun 110. maddesi gereğince Avâız Vakıfları belediyelere intikal ettirilmiştir.¹¹

Milli tüccar ve iş adamının ortaya çıkmasında "milli bankacılık" sistemi büyük önem arz etmektedir. Cumhuriyet hükümetleri savaş sonrası yanan ve

⁷ A. Gündüz Ökçün, *1920–1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No 324, Ankara, 1971, s. 312.

⁸ M. Necat Coşkun ve diğerleri, *Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul, 2012, s. 5.

⁹ İlker Parasız, *Para-Banka ve Finansal Piyasalar*, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Ezgi Kitapevi, Bursa, s. 20.

¹⁰ Serdar Şahinkaya, *Sanayileşme Süreçleri ve Kalkınma-Yatırım Bankaları - Teorik Bir Çerçeve ve Türkiye Örneği*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1999, s. 33.

¹¹ Türkiye Diyanet Vakfı, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt IV, İstanbul 1991, s. 109.

yakılan şehirlerin inşası, yeni bir başkent in kurulması ve demir yolları yapılması gibi büyük kaynaklar gerektiren girişimleri dış ve iç istikraz olanakların kapalı olduğu bir dönemde gerçekleştirmek durumunda kalmışlardır.¹²

Yeni finansman arayışlarına giren çiftçiler, mahalli tacirler ve eşraf bir araya gelerek ticari faaliyetlerinin gerektirdiği finansman gereksinimlerini karşılamak amacıyla Anadolu'nun çeşitli kentlerinde (il ve ilçelerde) 1923-1938 yılları arasında farklı ölçekte çok sayıda yerel banka kurmuşlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan yerel bankaların birçoğu küçük sermayeli, kuruldukları bölgenin ihtiyaçlarına cevap veren ve genelde tek şubeli mahalli tüccar bankaları niteliğindedir.¹³ Daha sonraki dönemlerde; Madenbank, Egebank ve Çaybank gibi mahalli banka girişimleri olmuş, ancak başarıya ulaşamamıştır. Çünkü bu bankalar yatırım bankası işlevlerini yerine getirmek yerine daha çok işletme bankaları olmuştur.

1930'lu yılların sonuna doğru yerel bankaların sayısında bir azalış olduğu görülmektedir. Söz konusu dönemde yapılan araştırmalara göre; sermayelerinin yetersiz olması, tecrübeli ve iyi yetişmiş memurları motive edebilecek ücretleri ödeyememeleri, mahalli işlerle iştigal etmeleri sebebiyle sabit masraflarının yüksek olması (ölçek ekonomisinden yararlanamama) gibi sebepler etkili olmuştur.¹⁴

İkinci Dünya Savaşı sonrası özel bankacılığın canlandığı ve özel bankaların sayısının hızla arttığı bir dönem olmuştur. Söz konusu dönemde tek şubeli bankalardan çok şubeli bankalara, yerel bankalardan ulusal bankalara doğru bir gelişme görülmüş ve buna bağlı olarak faaliyetlerini sürdürebilen yerel banka sayısı azalmıştır.¹⁵

Yerel bankalar, tüccarların bankacılık hizmetleri ile tarımsal ihraç ürünlerinin finansmanı başta olmak üzere kredi gereksinimlerini karşılamaktaydı. 1923 yılında milli bankaların toplam tasarruf mevduatı içindeki payları %59,7 iken 1929 yılında bu oran %81,7 olmuştur. Söz konusu zaman diliminde yabancı bankaların toplam tasarruf mevduatı içindeki payları ise %40,3'ten %18,3'e

¹² Sadık Erdaş, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aksaray ve Çevresinde Yerel Bankacılık Faaliyetleri ve Aksaray Halk İktisat Bankası Örneği", *History Studies International Journal of History*, Volume 10 Issue 3, April 2018. s. 34.

¹³ Arslan Yüzgün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)*, Der Yayınları, İstanbul, 1982, s. 16.

¹⁴ M. Halis Özer, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Yerel Banka Teşebbüsü: Diyarbakır Bankası (1930-1939)", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz 2012, Cilt:11 Sayı:42 ,s.386.

¹⁵ Nevin Coşar, *Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Ekonomi Bölümü Çalışma Notları, İstanbul, 2009, s. 7.

düşmüştür. Bu dönemde kurulan mahalli bankalardan bazılarının ticari unvanları ve kuruluş tarihleri aşağıda sunulmuştur.¹⁶

Tablo I: Mahalli Bankaların Ticari Unvanları ile Kuruluş Yeri ve Tarihleri

Kurulduğu Bölge	Ticari Unvanı	Kuruluş Tarihi
Ege Bölgesi	Afyonkarahisar Terakki Servet Bankası	06.09.1926
Ege Bölgesi	Akhisar Tütüncüler Bankası	17.09.1924
Ege Bölgesi	Manisa Bağcılar Bankası	27.11.1917
Ege Bölgesi	Millî Aydın Bankası	18.04.1915
Ege Bölgesi	Denizli İktisat Bankası	10.04.1927
Ege Bölgesi	Akseki Ticaret Bankası	29.06.1927
Ege Bölgesi	İzmir Esnaf ve Ahali Bankası	19.01.1928
Ege Bölgesi	İzmir Halk Sandığı	-
İç Anadolu Bölgesi	Akşehir Bankası	01.11.1916
İç Anadolu Bölgesi	Konya Ahali Bankası	03.04.1924
İç Anadolu Bölgesi	Konya İktisad-i Millî Bankası	30.11.1911
İç Anadolu Bölgesi	Eskişehir Bankası	21.07.1927
İç Anadolu Bölgesi	Aksaray Halk İktisat Bankası	06.03.1926
İç Anadolu Bölgesi	Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası	26.06.1926
İç Anadolu Bölgesi	Bor Esnaf Bankası	19.06.1928
İç Anadolu Bölgesi	Bor Zürra Bankası	06.11.1921
İç Anadolu Bölgesi	Ermenek Ahali Bankası	03.09.1927
İç Anadolu Bölgesi	Karaman Çiftçi Bankası	28.11.1925
İç Anadolu Bölgesi	Kayseri Millî A.Ş	11.07.1916
İç Anadolu Bölgesi	Kırşehir Ticaret Bankası	1931

¹⁶ Tokamış Ateş- Alkan Soyak, *Cumhuriyet Dönemi İktisadi Yapı ve Finans Sistemi*, Osmanlıda Günümüze Türk Finans Tarihi, C. II, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul,1999, s. 82.

İç Anadolu Bölgesi	Nevşehir Bankası	10.02.1927
İç Anadolu Bölgesi	Ürgüp Zürra ve Ticaret Bankası	16.05.1928
Akdeniz Bölgesi	Şarkî Karaağaç Bankası	29.11.1927
Akdeniz Bölgesi	Mersin Ticaret Bankası	06.03.1929
Marmara Bölgesi	Adapazarı İslam Ticaret Bankası	05.08.1919
Marmara Bölgesi	Adapazarı Emniyet Bankası	1919
Marmara Bölgesi	Kocaeli Halk Bankası	07.03.1927
Marmara Bölgesi	İstanbul Esnaf Bankası	14.06.1925
Marmara Bölgesi	Lüleburgaz Birlik ve Ticaret Bankası	16.01.1929
Karadeniz Bölgesi	Karadeniz Bankası	28.05.1928
Karadeniz Bölgesi	Kastamonu Bankası	1929
Karadeniz Bölgesi	Trabzon Tasarruf ve İkras Bankası	1928
Karadeniz Bölgesi	Efesbank(Zonguldak)	02.09.1937
Karadeniz Bölgesi	Zonguldak Yardım Bankası	1933
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	Diyarbakır Bankası	09.11.1930
Doğu Anadolu Bölgesi	Van Milli İktisat Bankası	08.05.1929
Doğu Anadolu Bölgesi	El'aziz (Elazığ) İktisat Bankası	23.10.1928

1930'lu yılların sonunda yerel bankaların sayısında önemli azalma olmuştur. Bu süreçte yerel bankaların bir kısmı tasfiye edilirken bir kısmı da iflas etmiştir. Mahalli bankaların iflasında 1929 yılında ABD'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan "büyük kriz" önemli bir etken olmuştur. Bunun yanında, bankalardan kredi kullanan çiftçilerin iklim koşulları, kötü ürün yılları, tarım ürünlerindeki fiyatların düşmesi gibi sebeplerle kredileri geri ödeyememeleri ile yönetim becerisindeki eksik ve hatalar da iflasın bir başka sebebini oluşturmuştur.

Akseki Ticaret Bankası

1923-1929 yılları arasındaki dönemde Türkiye'nin dış ticaretinin sektörlere göre dağılımı incelendiğinde, ülkenin tarım toplumu yapısına paralel olarak tarım ürünleri ağırlıklı bir ihracat kompozisyonu dikkat çekmektedir. Söz konusu dönemde, Türkiye'den yapılan ihracatın da yaklaşık %85'lik bölümünü;

yaprak, tütün, üzüm, pamuk, fındık, zeytinyağı, tiftik ve gülyâğı gibi tarımsal ürünler oluşturmaktadır.¹⁷

Akseki Ticaret Bankası'nın kurulduğu İzmir ve civarında; incir, üzüm, zeytinyağı ve tütün gibi tarım ürünleri yetiştirilmekte, büyük bölümü de ihraç edilmekteydi. Ürünlerin üretilmesinden ihraç edilene kadar ki geçen süreçte bölgedeki çiftçiler ile mahalli tüccarlar tarımsal krediye gereksinim duymaktaydılar. Osmanlı Devleti döneminden beri tüccarların finansman gereksinimlerini ve bankacılık hizmetlerini 1915'te kurulan Millî Aydın Bankası, 1917'de kurulan Manisa Bağcılar Bankası ve 1924 yılında kurulan Akhisar Tütüncüler Bankası¹⁸ aracılığı ile sağlamaktaydılar.

Akseki Ticaret Bankası'nın kurulduğu İzmir, Türkiye İktisat Kongresi'ne ev sahipliği yapmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin "Millî İktisat" politikalarının uygulanmasında öncü bir rol üstlenmiştir. Bu sebeple Bu süreçte Batı Anadolu'da çok sayıda mahalli banka kurulmuş olup bunlardan birisi de çoğunluğu Aksekili olan çiftçiler, mahalli tüccarlar ve eşrafın bir araya gelerek kurdukları Akseki Ticaret Bankası'dır. Bu bankanın tüccar kurucularının torunlarından biri olan Bedri Serter (işadamı); dedelerinin 1895 yılında birçok hemşerisi ile birlikte Akseki'den Ödemiş'e gelerek yerleştiklerini ve yörenin önemli tüccarları haline geldiklerini belirterek "Büyük Dedelerim Ödemiş'te ilk sivil toplum örgütlerinden birisi olan

"Aksekililer Genç İşadamları Derneği'ni kurulmasına öncülük etti. Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kurulduğu zor şartlarda 30-35 yaş aralığında genç iş insanlarından oluşan bu dernek, daha sonra uzun süre hizmet verecek olan Aksekililer Ticaret Bankası'nı da kurmuştur. Onlar, kalbi ülkesi için çarpan, ülke ekonomisi için daha neler yapabileceklerini düşünen Cumhuriyetin genç neferleriydi. Ödemiş'in güvenilir iş insanları olan dedelerim, incir, üzüm, zeytinyağı ve tütünü İzmir'den tüm dünyaya pazarlıyorlarmış" demektedir.¹⁹

Akseki Ticaret Bankası, 29 Haziran 1927 tarihinde 250.000 TL sermaye ile İzmir'de kurulmuş mahalli bir bankadır. Banka ana sözleşmesinde (esas mukavelenamesinin) "*İcra Vekilleri beyetinin 24 Nisan 1927 tarihli içtimarında tasvip ve kabul edilerek, aynı tarihte Türkiye Cumhuriyeti Riyasetinin tasdiki alisine iktiran eden*

¹⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistik Göstergeler (1923-2011)*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, Ankara, 2012, s. 480.

¹⁸ Akhisar Tütüncüler Bankası için bkz. Hamdi Doğan, "Cumhuriyet Döneminde Yerel Bankacılık: Akhisar Tütüncüler Bankası Örneği", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı:18, s. 397-416.

¹⁹ <http://www.milliyet.com.tr/dededen-girisimci/eg/haberdetay/15.06.2018/2688979/default.htm>.

Akseki Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi'nin elli bir maddeden ibaret iş bu mukavelesini tasdik kılımdı" denilmektedir.²⁰

Söz konusu banka İzmir'de Mimar Kemalettin Caddesi Peştamalçılar'da bir binada faaliyetine başlamış olup ticari unvanı da "Akseki Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi" olarak belirlenmiştir. Bankanın faaliyet süresi, ana sözleşmesinde herhangi bir uzatma, fesih ya da değişiklik olmaması durumunda kuruluşundan itibaren 50 yıl olarak belirlenmiştir. Akseki Ticaret Bankası kurucuları tarafından daha önce kurulmuş olan Türk Gençleri Ticaret Teshilat Sandığı Kooperatif Şirketi'nin işlemleri ve alacakları da yeni kurulan Akseki Ticaret Bankası'na devredilmiştir.

Ana sözleşmede bankanın kuruluş amacı dört başlık altında toplanmıştır. Söz konusu maddeler incelendiğinde kuruluş amacı olarak; poliçe, çek ve her tür ticari senedin iskonto edilmesi, her tür ticaret malının alım ve satımının yapılması, uygun şartlarla kredi sağlanması ve teminat mektubu verilmesi ile her nevi bankacılık işlemini yapmak olarak tanımlanmıştır.

Akseki Ticaret Bankası farklı meslek gruplarından 322 kişi tarafından kurulmuş olup banka kurucularının büyük bir çoğunluğunu Akseki'den İzmir'e göçmüş olan Aksekili tüccarlar oluşturmaktaydı. Bununla birlikte İzmir ve civarında yaşayan ancak Aksekili olmayan tüccar ve esnaf da bulunmaktaydı. Bankanın kurucular kurulu *Müessesler* başlığı altında belirtilen altı kişiden oluşmaktadır. Bu kişiler; İzmir manifatura tüccarlarından Aksekili Hacı Hüseyin Zade Hasan Fehmi Bey ile Aksekili Hacı Ahmet Zade Hasan Fehmi Bey, İzmir tuhafiyeci tüccarlarından Aksekili Hacı Ahmet Zade Mehmet Ali Bey, İzmir hırdavat tüccarından Aksekili Hacı Hasan Zade Mehmet Kamil Bey ile Aksekili Hacı Mehmet Zade Sadık Bey ve İzmir Aksekili Kadı Paşa Zade Ahmet Nadir Bey'den oluşmaktadır. Bankanın diğer ortaklarının isim listesi söz konusu ana sözleşme de belirtilmiş olup bankanın kurucularının Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda olması ve hisselerin tamamının nama yazılı olması gerektiği belirtilmiştir.

Bankanın kurucularının farklı meslek gruplarından oldukları ve tam bir çeşitlilik sergiledikleri görülmektedir. Ana sözleşmede kurucuların meslek grupları; makineci, tuhafiyeci, manufakturacı, hırdavatçı, bakkal, pamuk tüccarı, kunduracı, çerçi, kırtasiyeci, terzi, zahireci, sarraf, kolonyacı, tütüncü, uncu, demirci, yorgancı, kırtasiyeci, helvacı ve kuruyemişiçi olarak belirtilmiştir. Bu meslek grupları arasında en fazla ortak sayısı sırasıyla, manufakturacı, tuhafiyeci ve hırdavatçı olarak belirtilmiştir.

Bankanın yönetim kurulu (meclis idare), genel kurul üyeleri (hissedarlar heyet-i umimiyesi) arasından üç yıl için seçilen beş veya yedi kişiden teşekkül

²⁰ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Fon kodu: 30.18.1.1, Yer No: 24-24-19.

etmiştir. Yönetim kurulu başkanı, yönetim kurulu üyeleri arasından seçilecek olup yönetim kurulu üyelerinin bankanın hissedarı olması zorunluluğu bulunmaktadır. Yönetim kurulunun normal koşullarda ayda en az üç kez toplanması gerekmekte ve yönetim kurulu kararları hazır bulunan üyelerinin salt çoğunluğu ile alınmaktadır. Karar alınırken oyların eşit olması durumunda yönetim kurulu başkanının taraf olduğu karar kabul edilmektedir. Yönetim kurulu üyelerinin maaşları yoktur. Ancak her toplantı (içtima) için kendilerine "huzur hakkı" ödenmektedir. Huzur hakkı genel kurul tarafından belirlenmekte olup ilk genel kurul toplantısına kadar üyelere üç lira huzur hakkı ödeneceği belirtilmektedir.

Bankanın hissedarlarının bir veya ikisi genel kurul tarafından bir yıl süre ile murakıp olarak atanacak ve atanan murakıplar, hazırlayacakları raporların gerçekliği konusunda hissedarlara ve hükümete karşı sorumlu olacakları belirtilmiştir. Murakıplara ödenecek ücret tutarının da genel kurul üyeleri tarafından belirlenecektir.

Bankanın olağan genel kurulunun her yılın Mart ayında bankanın idare merkezinde toplanacağı, toplam sermayenin %25'ine sahip hissedarlar tarafından veya Ticaret Bakanlığı tarafından gerekli görülmesi durumunda olağanüstü genel kurul da toplanabileceği belirtilmektedir. Genel kurul kararlarının, Ticaret Kanunu'nda ve ana sözleşmede aksine hüküm bulunmadığı sürece salt çoğunlukla alınacağı ifade edilmektedir.

Bankanın mali yılı, her yılın Ocak ayında başlamakta ve aynı yılın Aralık ayında son bulmaktadır. Ancak, kuruluş yılında; şirketin kuruluş tarihinden başlayarak Aralık ayı sonuna kadar olan süre mali yıl olarak kabul edilmektedir.

Akseki Ticaret Bankanın kuruluş sermayesi her biri 20 Türk Lirası kıymetinde 12.500 hisseye bölünmüştür. Bu durum bankanın ana sözleşmesinde, *beheri yirmişer Türk Lirası kıymetinde 12.500 hisseye münkasımdır* şeklinde belirtilmektedir. Banka, kendi hisse senetlerini satın alamayacak, teminat veya rehin olarak da kabul edemeyecektir.

Hisse senetleri aşağıda belirtildiği gibi;

I. Tertip -Yirmişer liralık birer hisse,

II: Tertip - Altmışar liralık üçer hisse,

III. Tertip - Yüzer liralık onar hisse,

IV. Tertip - İkiyüzer liralık onar hisse olarak dört tertip halinde düzenlenmiştir.

Şirketin yıllık net kazancının en az 1/10'nunun yedek akçe olarak, kalan kısmın da bütün hisselerle %4 olarak ödenmesine olanak sağlayacak tutarda para

ayrılacağı belirtilmektedir. Bu işlemlerden sonra artan tutar olması durumunda söz konusu tutarın %10'u yönetim kuruluna, %3'ü kuruculara, %8'i ikinci derece kuruculara, %2'si Harbiye Nezareti ile hayır işlerine, geri kalan tutarın %67'sinin de ikinci temettü olarak dağıtılması hükmüne bağlanmıştır. Hissedarlar tarafından beş yıl içerisinde alınmayan kar paylarının bankaya kalacağı da belirtilmektedir.²¹

Bankanın Merkezi'nin İzmir olup Türkiye'de veya yabancı ülkelerde ihtiyaç duyulan yerlere şube açabileceği ana sözleşmede; *Türkiye'nin sair mahallerinde ve memalik-i ecnebiye de şube veya acenteler kışadına ve muhabirler bulundurmağa mezu olacaktır.* şeklinde ifade edilmektedir. Banka, kuruluşunu takip eden dönemde Ödemiş ve Aydın'da şube²², İstanbul²³ve Bayındır'da²⁴da acente açarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

Bankanın kuruluşundan sonra nizamnamesinde yapılan değişiklikler ise şu şekilde idi: Bankanın ana sözleşmesindeki 3, 13, 36 ve 37'inci maddeleri 16 Ağustos 1937 tarihinde²⁵, 5 maddesi de 11 Eylül 1942 tarihinde değiştirilmiştir.²⁶ Akseki Ticaret Bankası 1959 yılında faaliyetlerine son vermiştir.²⁷ Bankanın faaliyetlerine son vermesinde farklı ekonomik, siyasi ve sosyal olayların etkisi olduğu düşünülmektedir.

II. Dünya Savaşı sürerken ve savaşın sona ermesinden sonra savaşın ortaya çıkardığı olumsuz ekonomik sonuçlar devam etmiştir. Bunun sonucunda da Avrupa Ekonomisi'nin eski performansını yakalaması uzun bir dönem almıştır. Söz konusu durum bankanın genel kurul raporlarına da yansımıştır.

Bankanın 1941 yılındaki genel kurul raporları (hissederan heyeti umumiyesi raporları) incelendiğinde

"Faaliyet ve mesaimizin sıklıkla merkezî olan tüccarı muamelemizün başlıcası üzümlü işletme ve ihracat işi olup harbin nakliyat vesair hususlarda tevliht ettiğî müşkülât ve atalet neticesi olarak malî kabiliyet ve işletme takatimizden ve hatasız iş yapmak zorunda kaldığımız ve bu sebeple de karımızun bu durum ile mütenasip olduğü görülmektedir"

denilerek İkinci Dünya Savaşı'nın bankanın mali yapısı üzerinde yarattığı olumsuz etki açık bir biçimde belirtilmektedir.²⁸

²¹ Akseki Ticaret Bankası Nizamnamesi(ATBN), Türk Anonim Şirketi 1927, Dereli Basımevi, İzmir 1935.

²² Cumhuriyet 19 Nisan 1930.

²³ Akşam 25 Teşrinivel 1929.

²⁴ Akşam 31 Teşrinivel 1929.

²⁵ BCA, Fon kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.73.13.

²⁶ BCA, Fon kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.81..7.

²⁷ Öztin Akgüç, *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler*, Türkiye Bankacılar Birliği Yayını No.71, Ankara, 1975, s. 29-30.

²⁸ Akseki Ticaret Bankası, *1941 Senesine Ait İdare Meclis Raporu*, Mürakıp Raporu, Bilanço, İzmir: Nefaset Matbaası 1942.

Bankanın faaliyet gösterdiği dönemin bir kısmına tanıklık eden ve Akseki ile ilgili büyük bir koleksiyona sahip bulunan Orhan Akseki, bankanın faaliyetlerine son vermesinin arkasındaki temel sebep olarak *İkinci Dünya Savaşı sırasında, Hitler Almanya'sına İzmir'den yapılan ve Akseki Ticaret Bankası'nın aracılık ettiği büyük miktarda incir ve üzüm ihracatının parasının tahsil edilememesi ve bankanın bu karışık dönemin kurbanı olduğunu* olarak belirtmektedir.²⁹

Savaş Sonrası Avrupa'daki ekonomik sıkıntıları azaltmak için ortaya konulan Truman Doktrini ve buna bağlı olarak 1948-1951 yılları arasında ABD tarafından yapılan Marshall Planı'nın öngördüğü mali yardımlarının da etkisiyle Avrupa ve Türkiye ekonomisi hızlı bir büyüme dönemine girmiştir. Bu süreçte Türkiye'de yatırımlar artmış, tarımda mekanizasyonun da artmasına bağlı olarak ekilebilir arazi miktarındaki önemli ölçüdeki büyüme, nispi bir refah artışına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak da tarım ve ticaret sektörüne hizmet veren ulusal ölçekte yeni bankalar kurulmuş, tarım ve ticaret erbabının kredi ve bankacılık işlemleri mahalli bankalardan ulusal bankalara doğru geçiş göstermiştir.

Ancak 1952 itibaren büyümeye bağlı olarak parasal kaynaklı talep enflasyonunun hızlanmaya başlaması ve Kore Savaşı'nın ortaya çıkardığı siyasi ortam ekonomik şartları zorlaştırmıştır. Kore Savaşı'nın ardından, Dünya ticaret hadlerinin hammadde ve tarımsal ürün üreten ülkelerin aleyhine dönmesiyle birlikte, dış pazarlara ihracat zorlaşmıştır.³⁰

Akseki Ticaret Bankasının Bilanço ve Kar-Zarar Tabloları

Akhisar Ticaret Bankası 1927 yılında kurulmuş olup ana sözleşmesine ulaşılmıştır. Söz konusu Bankanın Bilanço ve kar-zarar tablolarının tamamına ulaşılamamış ve ancak ulaşılan dönemlere ait bilançolar ve kar-zarar tabloları incelenebilmiştir. Bankanın finansal performansını ortaya koymaya yardımcı olabilecek olan 1931-1937-1939-1941-1942-1943-1944-1945-1946-1947-1948-1949-1956 yıllarına ait bilanço kalemleri ile kar-zarar tablosu kalemleri düzenlenerek aşağıda sunulmuştur.³¹

²⁹ İbrahim Ekmekci, "Akhisar Bankası", *Dergi Akseki*, Sayı:16, Yaz 2014, İstanbul, s. 14.

³⁰ O. Gökhan Hatipoğlu, *Türkiye de Kapanmış Bankalar ve Kapanma Sebepleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İşletme Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bankacılık Eğitimi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999.

³¹ Bu dönemlere ait bilançoların künyeleri kaynaklarda detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo II: Bilanço Kalemlerinden Elde Edilen Veriler³²

Tarih	Tevdiatlar (Mevduatlar)	İkrazlar (Krediler)	Faiz Geliri	İhtiyatlar (Yedekler)	Kar/Zarar
1931 ³³	164.942	149.076	36.975	17.300	50.057
1937	169.945	180.038	27.062	32.097	20.393
1939	239.484	302.917	22.586	38.153	21.875
1941	176.475	350.370	14.033	46.031	32.569
1942	180.405	361.786	6.482	51.523	1.044
1943	37139	277.303	5388	53.916	49.612
1945	68.799	246.973	3.280	61.358	(140.755)*
1946	25.457	98.737	3.770	-	(101.695)
1947	8349	298.840	2015	-	(114.194)
1948	18.229	290.418	1146	-	(125.377)
1949	12.685	244.786	5864	-	(15.344)
1956	18.301	50.677	5054	60.923	49.427

* Parantez içi rakamlar dönem zararını göstermektedir.

1929 yılından 1933 Eylül sonuna kadar 1.913.639 lira ikrazat yapıldığı bu dönem içinde bankaya 433.511 lira tevdiatta bulunulduğu belirtilmiştir.³⁴

Bilançolar ve kar-zarar tabloları analiz edildiğinde incelenen dönem içerisinde bankanın 1943 yılına kadar kar ettiği görülürken; İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesine müteakip bankanın sürekli zarar ettiği görülmektedir. Bankanın topladığı mevduat ve verdiği kredi tutarının incelenen yıllar içerisinde dalgalanma göstermektedir. İhtiyatların tutarı 1945 yılına kadar sürekli artarken, bankanın zarar etmesi ile birlikte ihtiyatların zararı finanse etmede kullanıldığından sonraki yıllarda ihtiyat bulunmamaktadır. Bankanın faiz gelirleri de incelenen dönemin başlangıcı olan 1931 yılından itibaren sürekli düşüş göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın mali yapı üzerindeki olumsuz etkileri hem dönemin tanıkları hem de genel kurul murakıp raporlarında dile getirilmektedir.

³² Tablodaki veriler murakıp denetiminden geçmiş banka genel kurulunca onaylanmış Akseki Ticaret Bankasına ait mali tablolarından yararlanılarak elde edilmiştir.

³³ Yerli ve yabancı mali müesseselerin ülkedeki bankalara hissedar olması ile devlet bankalarına rağbet artmış Akseki Ticaret Bankasına da 5.000 lira ile hissedar olmuşlardır. (*Cumhuriyet* 7 Nisan 1931; *Cumhuriyet* 11 Nisan 1931)

³⁴ *Hakimiyet-i Milliye* 15 İkinci Teşrin 1933.

Banka İdare Meclis Azaları ve Mürakıpları

Bankanın kurulduğu ilk üç sene için idare heyeti İzmir de manifatura tüccarından Aksekili Hacı Hüseyinzade Hasan Fehmi Bey, İzmir de manifatura tüccarından Aksekili Hacı Ahmetzade Hasan Fehmi Bey, İzmir de hırdavat tüccarından Aksekili Hacı Hasanzade Mehmet Kamil Bey, İzmir de tuhafiyecilerden Aksekili Hacı Ahmetzade Mehmet Ali Bey, İzmir de hırdavat tüccarından Aksekili Hacı Mehmetzade Sadık Bey, İzmir de Aksekili Kadı Paşazade Ahmet Nadir Bey. Mürakıpları ise hissedarlardan bir veya iki kişiden oluşmaktadır.

1931 yılı: Reis Hacı Ahmetzade Hasan Fehmi Bey, Reis Vekili Hacı Hasanzade Mehmet Kamil Bey, Azalar: Hacı Hüseyinzade Hasan Fehmi Bey, Hüseyin Hüsni Bey, Hacı Alizade Abdullah Bey, Hacı Ahmet Tatarı Bey, Mürakıp Raşit Nasip.

1937 yılı: Reis Hasan Serter, As Başkan Doktor Mustafa Bengisu, Azalar Hasan Fehmi Serter, Doktor Raşit Boratav, Mehmet Kamil Can, Abdullah, Ali Yavaşoğlu, Mürakıplar H. Ali, Mitat Baykal.

1939 yılı: Reis Hasan Serter, As Başkan Doktor Mustafa Bengisu, Azalar Hasan Fehmi Serter, Doktor Raşit Boratav, Abdullah, Mürakıplar H. Ali, Mitat Baykal.

1941 yılı: Reis Hasan Serter, Reis Vekili Doktor Mustafa Bengisu, Azalar Hasan Fehmi Serter, Doktor Raşit Boratav, Abdullah Eroğlu, Mürakıplar H. Ali, Mitat Baykal.

1942 yılı: Reis Hasan Serter, Reis Vekili Hasan Fehmi Serter, Azalar Doktor Raşit Boratav, Mustafa Girgin, Hüseyin Karacasulu, Mürakıplar Şevki Ertuğrul, Mitat Baykal

1943 yılı: Reis Hasan Serter, Azalar Doktor Raşit Boratav, Mustafa Girgin, Hüseyin Karacasulu, Mürakıp Şevki Ertuğrul, Mitat Baykal

1945 yılı: Reis Hasan Serter, Azalar Doktor Raşit Boratav, Mustafa Girgin, Hüseyin Karacasulu, Mürakıp Şevki Ertuğrul

1946 yılı: Reis Hasan Serter, Azalar Doktor Raşit Boratav, Mustafa Girgin, Hüseyin Karacasulu, Mürakıp Şevki Ertuğrul

1947 yılı: Reis Ahmet Fadıl Cennetoğlu, Reis Vekili M. Ali Akman, Azalar M. Sait Ustaoglu, Hasan Korkmazer, Halit Çayırılı, Mürakıplar İbrahim Serter, Şekip Uyal

1948 yılı: Reis Ahmet Fadıl Cennetoğlu, Reis Vekili M. Ali Akman, Azalar M. Sait Ustaoglu, Şekip Uyal, Halit Çayırılı, Mürakıplar İbrahim Serter, Hasan Korkmazer

1949 yılı: Reis Ahmet Fadıl Cennetoğlu, reis Vekili M. Ali Akman, Azalar M. Sait Ustaoglu, Şekip Uyal, Abdurrahman Yorgancılar, Mürakıplar İbrahim Serter, Hasan Korkmazer

1956 yılı: Reis Şekip Uyal, Reis Vekili M. Ali Akman, Azalar Abdurrahman Yorgancılar, Hasan Korkmazer, Abidin Dilman³⁵

Sonuç

Osmanlı Devletinin dağılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ortaya çıkan *Millî Bankacılık Hareketi* döneminde mahalli bankacılıkta da önemli gelişmeler olmuştur. Anadolu'nun pek çok bölgesinde, özellikle de İç Anadolu ve Batı Anadolu'da çok sayıda küçük sermayeli mahalli banka kurulmuştur. Bu süreçte büyük çoğunluğunu İzmir ve civarında yaşayan Aksekililerin oluşturduğu eşraf, çiftçi ve tüccardan oluşan bir grup 1927 yılında Akseki Ticaret Bankası'nı kurmuştur. Banka, otuz iki yıllık faaliyetleri süresince bölge ekonomisinin canlanmasına ve yerel sermayenin güçlenmesine önemli katkılar sağlamış ve Ödemiş ile Aydın'a şube, Bayındır'a da acentelik açmıştır. Başta çiftçiler olmak üzere İzmir ve çevre bölgelerdeki halkın bankacılık sistemini tanınmasına yardımcı olmuş ve başta ihracat olmak üzere de önemli ölçüde finansman desteği sağlamıştır. Kuruluşundan itibaren mali anlamda dalgalı bir performans sergileyen Akseki Ticaret Bankası, zaman içerisinde çok şubeli ve güçlü sermayeye sahip ulusal ve yabancı bankalarla rekabet edemez duruma gelmiştir.

1945 sonrası Türkiye'de ekonomik politikalara bağlı olarak bankacılığın gelişim sürecinde önemli değişiklikler olmuştur. Belirtilen dönemde yatırımların, işletmelerin, ulusal bankaların sayısının artması ve pazar payının büyümesi, buna bağlı olarak ekonomide para ve kredi ihtiyacının artması ile mahalli bankalar yeterli ölçüde mevduat toplayıp, bu mevduatları kredi olarak veremedikleri için de mali açıdan zayıflama dönemine girmişlerdir. Bu gelişmelere bağlı olarak bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş, şube bankacılığı yaygınlaşmış, kötü ürün yılları, tarım ürünlerindeki fiyatların düşmesi bu sebeplerle de alınan kredilerin geri ödenememesi, yönetim becerisindeki eksik ve hatalar da Akseki gibi yerel bankaların tasfiye sürecini hızlandırmaya sebep olmuştur. Akseki Ticaret Bankasının 1947 yılından itibaren mevduatlarında sürekli bir düşüş olması ve bu sebeple de kredilerin banka özkaynakları kullanılarak verildiği gözlemlenmiştir. Yine bankanın mevduat toplayamamasının ardında yasal bir takım gereklerin yerine getirilememiş olması da düşünülmektedir. Yine İkinci Dünya savaşının sebep olduğu olumsuz siyasi

³⁵ ATBN1927 Nizamnamesi, s. 13; ATBR (*Akseki Ticaret Bankası Raporları*) 1932; ATBR1938; ATBR1940; ATBR1942; ATBR1943; ATBR1944; ATBR1946; ATBR1947; ATBR1948; ATBR1949; ATBR1950; ATBR1956.

ve ekonomik ortam ile İkinci Dünya savaşı sonrası dönemde özellikle de 1950'li yılından sonra talep enflasyonunun hızlanmaya başlaması ve ekonomik şartları zorlaştırması sonucunda Akseki Ticaret Bankası 1959 yılında faaliyetlerine son vermiştir.

Kaynaklar

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA Fon kodu: 30.18.1.1, Yer No: 24-24-19.

BCA, Fon kodu: 30..18.1.2, Yer No: 78.73.13.

BCA, Fon kodu: 30..18.1.2, Yer No: 99.81..7.

Banka Nizamnamesi ve Bilançolar

Akseki Ticaret Bankası Esas Mukavelenamesi (1927). İzmir: Dereli Basımevi.
(ATBN olarak gösterilmiştir).

Akseki Ticaret Bankası (1932). 1931 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıp Raporu, Bilanço, Kar ve Zarar Cetveli İzmir: Hafız Ali Matbaası.(ATBR olarak gösterilmiştir.)

Akseki Ticaret Bankası (1938). 1937 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıp Raporu, Bilanço, İzmir: Dereli Basımevi.

Akseki Ticaret Bankası (1940). 1939 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıp Raporu, Bilanço, İzmir: Dereli Basımevi.

Akseki Ticaret Bankası (1942). 1941 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıp Raporu, Bilanço, İzmir: Nefaset Matbaası.

Akseki Ticaret Bankası (1943). 1942 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıp Raporu, Bilanço, İzmir: Nefaset Matbaası.

Akseki Ticaret Bankası (1944). 1943 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıp Raporu, Bilanço, İzmir: Nefaset Matbaası.

Akseki Ticaret Bankası (1946). 1945 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıp Raporu, Bilanço, İzmir: Nefaset Matbaası.

Akseki Ticaret Bankası (1947). 1946 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıp Raporu, Bilanço, İzmir: Nefaset Matbaası.

Akseki Ticaret Bankası (1948). 1947 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıp Raporu, Bilanço, İzmir: Yeni Yol Matbaası.

Akseki Ticaret Bankası (1949). 1948 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıplı Raporu, Bilanço, İzmir: Yeniyoil Matbaası.

Akseki Ticaret Bankası (1950). 1949 Senesine Ait İdare Meclis Raporu, Mürakıplı Raporu, Bilanço, İzmir: Nefaset Matbaası.

Gazeteler

Hakimiyet-i Milliye

Cumhuriyet

Akşam

Kitap ve Makaleler

AKGÜÇ Öztin (1975) *Cumhuriyet Döneminde Bankacılık Alanında Gelişmeler*, Türkiye Bankacılar Birliği Yayını No.71, Ankara.

ALTAY N. Oğuzhan (2010) Türkiye’de Liberal Politikaların Bankacılık Sektörüne Etkileri (1847-1979), *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 10, Sayı:1, İzmir, s. 319-350.

ARTUN Tuncay (1983) *Türkiye’de Bankacılık*, Tekin Yayınevi, İstanbul.

ATEŞ T.-SOYAK A.(1999) *Cumhuriyet Dönemi İktisadi Yapı ve Finans Sistemi, Osmanlıda Günümüze Türk Finans Tarihi*, C. II, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd. Şti., İstanbul.

COŞAR Nevin (2009) *Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Ekonomi Bölümü Çalışma Notları, İstanbul.

COŞKUN M. Necat ve diğerleri (2012) *Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, İstanbul.

DOĞAN Hamdi (2012) Cumhuriyet Döneminde Yerel Bankacılık: Akhisar Tütüncüler Bankası Örneği, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 18, s. 397-416.

EKMEKÇİ İbrahim (Yaz 2014) ”Akseki Ticaret Bankası”, *Dergi Akseki*, Sayı 16.

ERDAŞ Sadık (2018) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aksaray ve Çevresinde Yerel Bankacılık Faaliyetleri ve Aksaray Halk İktisat Bankası Örneği, *History Studies International Journal of History*, Volume 10 Issue 3, April , s. 31-51.

ERDAŞ Sadık (2014) Modern Türk Bankacılık Tarihine Çevreden Bir Bakış: Anadolu’da Yerel Bankacılık, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt:11, Sayı:2, (Haziran 2014), Ankara, s.7-44.

GÜNDOĞDU Aysel (2014) *Türkiye’de Bankacılık Sisteminin Yasal Düzenlemeleri*, Seçkin Yayınları, Ankara.

- HATİPOĞLU O. Gökhan (1999) *Türkiye de Kapanmış Bankalar ve Kapanma Sebepleri*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İşletme Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bankacılık Eğitimi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÖKÇÜN A. Gündüz (1971) *1920–1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No 324, Ankara.
- ÖZER M. Halis (2012) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Yerel Banka Teşebbüsü: Diyarbakır Bankası (1930–1939), *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz 2012, Cilt:11 Sayı:42, s.382–392.
- PARASIZ İlker (2009) *Para-Banka ve Finansal Piyasalar*, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- SARISIR Serdar (2009) Cumhuriyetin İlk Yıllarında Yerel Bankacılık Girişimleri: Niğde Örneği, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, XXVI, S. 26, s.199-216.
- ŞAHİNKAYA Serdar (1999) *Sanayileşme Süreçleri ve Kalkınma-Yatırım Bankaları - Teorik Bir Çerçeve ve Türkiye Örneği*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara.
- TOPRAK Zafer (2001) Osmanlı'dan Cumhuriyete Sermaye Birikimi ve Kredi Kurumlarının Evrimi 1850-1950, *Active Dergisi'nin Özel Eki*, Kasım-Aralık, s. 2-10.
- YÜZGÜN Arslan(1982) *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)*, Der Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (1991) Cilt IV, İstanbul.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2012) *İstatistik Göstergeler (1923-2011)*, TÜİK Yayını, Ankara.
- <http://www.milliyet.com.tr/dededengirisimci/eg/haberdetay/15.06.2018/2688979/default.htm>

Ek2: 1930 tarihli Gazete

Cumhuriyet
Yayın Tarihi : 19.04.1930
Sayfa : 4

Yerli bankalar

Sermayesini 500 bin liraya
çıkaran Akseki Bankasının
faaliyeti

Akseki Bankasında Valinin riyasetinde bir içtima

Aydın 10 (Hu. Mu.) — Aydın'da memleketin iktisadi hayatına hâkim iki mali müessesesi vardır. Biri (İncir Müstahsil-leri Kooperatifi) nin vücutta getirdiği (Milli Aydın Bankası) ikincisi de (Akseki Ticaret Bankası) dır. Sermayesinin azlığına rağmen kudretli ve liyakatli el-ler tarafından idare edilen (Milli Aydın) bankası memlekette ilk defa bankacılık çıkırını açan milli bir müessesesi olması itibarile iftihara değer bir müessesesidir.

Şimdiye kadar 50,000 lira sermaye ile çalışan Banka geçen sene bu miktarı heyeti umumiyeye kararile 100,000 liraya iblağ etmiş ve bu sene hissedarlarına %20 nisbetinde temettü temin etmiştir. Bankanın bu seneki safi kazancı 19553/85 liradır.

Akseki ticaret bankasının merkezi İzmir'dedir. Odemiş ve Aydın'da birer şubesi vardır.

Bankanın bugünkü meclisi idare reisi olan Hasan Fehmi Beyin delâlet ve teşebbüsle üç sene evvel (Türk Gençleri Teshilat Sandığı) unvanı ticarisle bir kooperatif şirketi teşkil edilmiş ve bir çok zevat haftada beşer lira vermeği taahhüt ederek şirketin teşkil ve teessüsüne âmil olmuşlardır. Beş altı ay kadar kısa bir zaman içinde şirket pek büyük bir rûbete mazhar oldu, muhitinde u-yandırdığı şayanı memnuniyet alâka ve râğbetten cesaret alan Hasan Fehmi Bey işi daha fazla şümüllendirmek çarçerlerini düşünerek anonim şirket yapma-ğa karar verdi. Hasan Fehmi Beyin ver-diği karar mütefikan tasvip edildiğinden kooperatif şirketinin azaları birer parça daha fedakârlık yaparak 250,000 lira sermaye ile Akseki Ticaret Bankası-nı vücutta getirdiler. Banka geçen sene Odemiş'te ve müteakiben de Aydın'da bir şube açtığı gibi sermayesini de 500,000 liraya çıkardı. Bankanın yalnız Aydın muhitine satmış olduğu hisse senedi miktarı 80,000 lirayı mütevacizdir.

Asaf Kenan

Ek3: Akseki Ticaret Bankası 1927 Nizamnamesi

